

ULUSLARARASI CEZA HUKUKU İLKELERİ
KAPSAMINDA AD HOC ULUSLARARASI
CEZA MAHKEMELERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER
VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

Yazar: M.Uğur BOZKURT*

Öz

İnsanlığın tümünü ilgilendiren suçları yargılamak üzere bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması düşüncesi 19. yüzyıl sonlarına kadar dayanmaktadır. Yaşanan acı olaylar sonrasında 20. yüzyılda dört ayrı mahkeme kurulmuş ancak bu mahkemeler dünya kamuoyunu tatmin etmekten uzak kalmıştır. Soğuk savaş döneminde ara verilen uluslararası ceza mahkemesi kurma çabaları soğuk savaşın bitmesiyle yeniden hız kazanmış, 1998 yılında Roma Statüsü geniş bir kabulle onaylanmıştır. Bu çalışmada Roma Statüsü'nün daha önce kurulmuş olan Nüremberg, Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda uluslararası ceza mahkemelerinin eksik kalan yanlarını tamamlamakta ne derece başarılı olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü, Nüremberg, Tokyo, Yugoslavya, Ruanda, uluslararası ceza hukuku.

*Criticisms on Ad Hoc International Criminal Tribunals
within the Context of International Criminal Law
and the International Criminal Court*

Abstract

The idea of establishing an international criminal court for prosecuting crimes condemned by all humankind goes back to the 19th century. Four ad hoc tribunals founded after the tragic events in the 20th century were far beyond satisfying international public opinion. Efforts for establishing an international court, which were interrupted during the cold war era, accelerated toward the end of the cold war and the Statue of Rome was adopted in 1998 by a wide range of approval. This essay seeks to find an answer to the question how successful the Statue of Rome was in eliminating the shortcomings of the formerly established courts of Nuremberg, Tokyo, Yugoslavia and Rwanda.

Key Words: International Criminal Court, Statue of Rome, Nuremberg, Tokyo, Yugoslavia, Rwanda, international criminal law.

* Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Harekat Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi Dz.Ütğm., E-posta: ubozkurt@gmail.com

Giriş

Uluslararası toplumu derinden etkileyen ağır suçların yargılanması için bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması isteği çok öncelere dayanmaktadır. Uluslararası hukukta genel kabul gören bir kodlaştırma yapmanın zorluğu ve devletlerin egemenlikleri ile ilgili hassasiyetleri nedeniyle 20. yüzyılın sonlarına kadar böyle bir mahkeme kurulması mümkün olmamıştır. Bu doğrultudaki genel istek ve yaşanan büyük acılar sonucunda II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk uluslararası ceza mahkemesi örneği görülmüştür.

Savaşın galipleri tarafından savaşa sebep olanları ve savaş süresince savaş hukukunu ihlal eden başlıca kişileri yargılamak amacıyla kurulan Nüremberg ve Tokyo Uluslararası Askerî Mahkemeleri, uluslararası ceza mahkemesi kurmanın ilk somut adımı olarak sürece büyük katkılar yapmakla birlikte hukuki açıdan çok ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Öncekilerden hiç ders alınmamış gibi, uluslararası ceza mahkemesi kurulabilmesi için ne yazık ki yine büyük acılar yaşanması gerekmiştir. Dünyanın gözleri önünde gerçekleşen olayları önlemekte yeterli önlemleri alamayan uluslararası kamuoyu, bu olayların faillerini cezalandırmak için Yugoslavya ve Ruanda ceza mahkemelerini kurarak belki de hatasını telafi etmek istemiştir. Daha önceki mahkemeler kadar ağır olmamakla birlikte bu mahkemeler de hukukçuların eleştirilerinden paylarını almıştır. Tokyo ve Nüremberg mahkemelerinin eksik kalan yanlarını mümkün olduğunca kapatmaya çalışan bu mahkemeler yine de uluslararası alandaki tüm oyuncuları tatmin etmemiştir.

Adil, hukuk prensiplerine uygun bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmasında gelinen son aşama olan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) yeni binyılın hemen başında faaliyete geçmiştir. Oldukça geniş tabanlı bir katılımı kurulan mahkeme, uluslararası toplumun her kesimi tarafından kabul görmeyi amaçlamıştır. Mahkemenin kuruluşunda uluslararası hukukun genel ilkelerine ve devletlerin hassasiyetlerine mümkün olduğunca saygı gösterilmiştir.

Araştırma Sorusu, Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada daha önce geçici nitelikte, olaylara özgü olarak kurulan uluslararası ceza mahkemelerine, uluslararası ceza hukuku ilkeleri kapsamında yapılan eleştiriler ve Roma Statüsünün içeriği incelenerek, Uluslararası Ceza Mahkemesinin bu eleştirilere ve hukukun gereklerine ne ölçüde cevap verebildiği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu kapsamda araştırma sorusunu şu şekilde ifade edebiliriz: 1998 yılında Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, daha önce geçici olarak kurulmuş olan 4 ad hoc mahkemenin ceza hukuku ilkeleri bakımından eksik kalmış yanlarını gidermekte ne derece başarılı olmuştur?

Bu araştırma sorusuna yanıt aranırken cevaplanması gereken alt sorular ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Daha önce kurulan mahkemeler nerelerde, hangi şartlar altında kurulmuştur?
2. Bu mahkemeler hangi ceza hukuku ilkeleri kapsamında eleştirilmiştir?
3. Ad hoc mahkemeler için eleştiri konusu olan her bir ilke ayrı ayrı Roma Statüsünde yer almakta mıdır?
4. Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü, genel anlamda, ceza hukuku ilkelerine ne derece uygundur?
5. UCM ile daha önceki mahkemelerin eleştirilen yanları ortadan kaldırılabilmiş midir?

Bu sorulara yanıt aranırken faydalanılacak temel doküman Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurucu antlaşması olan Roma Statüsü olacaktır. Araştırma sorusuna konu olan ceza hukuku ilkelerinin Roma Statüsü'nde var olup olmadığı içerik analizi yöntemi ile saptanacaktır.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin, uluslararası hukuk ilkelerine uygunluğu yalnızca ceza hukuku ilkeleri kapsamıyla sınırlandırılmıştır. Gerek ad hoc mahkemelerin, gerekse UCM'nin yargı yetkisine ve kuruluşlarına yönelik devletler genel hukuku kapsamındaki tartışmalar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Tarihsel Gelişimi

Uluslararası sistemde devletlerin üzerinde bir otorite olmayışı ve devletlerin egemenlik haklarından feragat etmemeleri uzun yıllar uluslararası bir ceza mahkemesi kurulmasına engel olmuştur. Gün geçtikçe daha fazla yıkım ve kayba yol açan savaşlar, devletleri, yüzyıllardan beri uygulana gelen savaş hukuku kurallarını yazılı hale getirmeye yöneltmiştir. Bu doğrultudaki çabalar 19. yüzyılın ikinci yarısında meyvelerini vermeye başlamıştır. Savaş hukuku kurallarının ortaya çıkmasıyla savaş suçları da oluşmuş, bu suçların faillerinin yargılanması gündeme gelmiştir. Bununla ilgili ilk öneri 1872 yılında, 1864 Cenevre Sözleşmesini ihlal edenlerin yargılanması için bir mahkeme kurulması yönünde olmuş ancak hayata geçirilememiştir (Önok, 2003, s.24; Uzun, 2003, s.26). 1899 ve 1907 Lahey sözleşmelerinde de kişilerin savaş suçlarından dolayı yargılanmaları öngörülmüş ancak bunun için gerekli mekanizma kurulamamıştır (Azarkan, 2004, 212).

Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versay Antlaşmasında müttefik devletlerin savaş suçlularını yargılamak üzere bir ceza mahkemesi kurulması gündeme gelmiştir. ABD'nin karşı çıkmasına rağmen Fransa'nın ısrarı üzerine bu hüküm antlaşmaya konmuş ve savaş suçlularının yargılanması taraflarca kabul edilmiştir. Bu konunun dayatılmasındaki temel amaç, 1899 ve 1907 Lahey sözleşmelerini ihlal ettiği iddia edilen Alman İmparatoru II. Wilhelm'i yargılamaktır. ABD'nin itiraz gerekçeleri ise devlet başkanları ve diğer görevlilerinin görevleriyle ilgili yaptıklarından dolayı yargılanamayacağı, böyle bir yargılama yapılırsa bile yetkinin milli mahkemelerde olacağı ve amirlerin astlarının yaptıklarından dolayı sorumlu tutulamayacakları doğrultusundadır. Sonuçta Amerika'nın muhalefeti ve Hollanda'nın kendisine sığınan Alman İmparatorunu iade etmemesi nedeniyle bu mahkeme hiç kurulamamıştır (Önok, 2003, ss.30-32). Diğer savaş suçluları için ise ya müttefiklerce söz verilen mahkemeler kurulmamış ya da milli mahkemelerce yapılan yargılamalar amacına ulaşamamıştır (Azarkan, 2004, s.213).

Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan tartışmalar, uluslararası hukukta yeni bir dönemin başlayacağını habercisidir. Bu döneme

kadar uluslararası hukuktaki tek aktör devletlerdir. Devlet ise mutlak olarak devlet başkanı demektir (kral, imparator vb.). Devletin faaliyetlerinin tek sorumlusu olan devlet başkanının veya bir yetkilisinin, bireysel olarak, başka bir devlet veya devletler tarafından yargılanması söz konusu değildir. ABD'nin kurulacak mahkemeye itirazı bu doğrultudadır. Ancak bu anlayış II. Dünya Savaşı ile birlikte değişmiştir. Devletlerin ve yetkililerinin egemenlikleri ile ilgili faaliyetlerinden dolayı yargılanamayacakları ilkesi bu gün dahi uygulanmakla birlikte, bazı suçlar için egemenlik bağışıklığı ve dokunulmazlıkların kaldırılması ilkesi kabul edilmiştir. İki dünya savaşı arasındaki dönem devlet sorumluluğundan bireysel ceza sorumluluğuna geçiş dönemi olmuş, II Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte yeni anlayışın ilk uygulamaları görülmüştür. Uluslararası hukuktaki bu anlayış değişikliğinin en belirgin hali ABD'de görülmektedir. I. Dünya Savaşı'nda devlet yetkililerinin bireysel sorumluluğuna karşı çıkan ABD, Nazi yetkililerinin yargılanmasına öncülük etmiştir.

İnsanlık tarihinin gördüğü en kanlı savaş olan II. Dünya Savaşı'nda her iki taraftan milyonlarca asker hayatını kaybetmiştir. Daha önceki savaşlardan farklı olan ise sivil kaybının asker kaybından kat kat daha fazla olmasıdır. Ölenlerin haricinde birçok sivil de insanlık dışı davranışa maruz kalmıştır. Savaşın sona ermesiyle yaşanan acı tablo daha açık olarak gözler önüne serilmiş, yaşanan insanlık dışı olaylar müttefikleri savaş suçlularını cezalandırmaya yöneltmiştir. ABD'nin girişimiyle, savaşın galipleri olan ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan 1945 Londra antlaşması ile Nürnberg Uluslararası Askerî Mahkemesi (NUAM) kurulmuş, bunu 1946 yılında Tokyo Uluslararası Uzakdoğu Askerî Mahkemesi (TUAM) izlemiştir.

Bu mahkemelerin birincisi Alman savaş suçlularını yargılamak üzere kurulmuştur. Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar statüsünün 6. maddesinde düzenlenmiş olup barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardır. NUAM 24 üst düzey Nazi yetkilisini yargılamış, bunların 11'i hakkında ölüm, 3'ü hakkında müebbet, 7'si hakkında ağır hapis ve 3'ü hakkında beraat kararı verilmiştir (Tezcan, 2000, s.274). Mahkemede kurucu dört devlet tarafından atanmış birer hakim ve bunların yedekleri görev almıştır. NUAM, bir uluslararası

bağımsız ceza mahkemesinden çok bir işgal mahkemesi gibi görev yapmıştır (Jescheck, 2004, s. 39)

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan bir diğer mahkeme olan TUAM ise Japon savaş suçlularını yargılamak amacıyla kurulmuştur. Bu mahkeme, NUAM örnek alınarak kurulduğundan, statüleri suçların tanımlarındaki bazı küçük değişiklikler haricinde aynıdır. Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar, statüsünde, barışa karşı suçlar, konvansiyonel savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olarak tanımlanmıştır. TUAM'de 1928–1945 yılları arasında Japon hükümetinde önemli yerlerde görev yapmış 28 Japon vatandaşı yargılanmış, 7'si ölüm, 16'sı müebbet geri kalanları ise hapis cezasına çarptırılmıştır. Sanıklardan ikisi yargılama sırasında hayatını kaybetmiş, bir kişi hakkında ise psikolojik problemleri nedeniyle yargılamaya uygun olmadığı kararı verilmiştir (Wanhong, 2006, s.1675). Mahkeme öncekinden farklı olarak bir antlaşmayla değil, Müttefik Kuvvetleri Komutanı General Mac Arthur tarafından yayınlanan bir bildiriyle kurulmuştur. Bu bildiri de Postdam'da 1945 yılında tüm savaş suçlularının yargılanacağı bildirilen deklarasyona, Japonların imzaladığı teslim olma antlaşmasına ve 1945 Moskova Konferansına atıf yapılmıştır (Çınar, 2004, s. 16). Yargılamada ABD, Avustralya, Çin, Filipinler, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, Kanada, SSCB ve Yeni Zelanda'dan olmak üzere 11 hakim görev almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında barışı korumak amacıyla birleşmiş milletler sistemi kurulmuştur. Bununla birlikte geniş katılımı sözleşmelerle uluslararası hukuku yazılı hale getirme çabaları da hızlanmıştır. 1948 Soykırım sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri, İşkenceye Karşı Sözleşme gibi sözleşmelerle insanlığın tümünü ilgilendiren suçlar tanımlanmıştır. Bu sözleşmelere aykırı davranışların uluslararası bir ceza mahkemesinde yargılanmaları öngörülmüş ve kişi sorumluluğu kabul edilmiş olmasına rağmen bunu sağlayacak bir mekanizma kurulamamıştır (Azarkan, 2004, s.214). 1951 yılında BM Uluslararası Hukuk Komisyonuna, kurulacak uluslararası ceza mahkemesinin statüsünün hazırlanması görevi verilmişse de 1954'te komisyonun kendi isteğiyle bu çalışmalara ara verilmiştir. Bu ara talebinin nedeni ise saldırı suçunun tanımlanamaması ve komisyonun insanlığın barış ve güvenliği aleyhine suçlar hakkındaki

sözleşmenin taslağını hazırlayamamasıdır (Alibaba, 2000). Bundan sonra mahkeme kurulma çalışmaları ancak 1992'de yeniden başlayabilmiştir.

90'lı yılların başlarında soğuk savaşın bitmesi ile birlikte doğu Avrupa'da da siyasi yapı değişmiş, etnik milliyetçi politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Altı ayrı devletten oluşan Yugoslavya da bu kapsamda dağılmış, bu dağılma sürecinde çok kanlı iç savaşlar yaşanmıştır. BM tarafından bölgeye barış gücü askerleri konuşlandırılmış, BM Güvenlik Konseyi, 808 sayılı kararla, BM Şartının 7. bölümüne dayanarak, eski Yugoslavya toprakları üzerinde işlenen ağır insancıl hukuk ihlallerini yapanları yargılamak üzere bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasına karar vermiştir. Mahkemenin yetki alanına giren suçlar 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri, savaş hukuku ve örf/adetlerinin ihlali, soykırım ve insanlığa karşı suçtur ("Updated Statue", 2009). Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, (EYUCM) devlet başkanı ve üst düzey yetkililer dâhil onlarca kişiyi yargılayarak hapis cezası vermiştir. Hali hazırda devam eden mahkemeler ve failer ele geçirilemediğinden başlanamayan davalar bulunmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından bu yıllarda kurulan bir başka ceza mahkemesi de Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesidir. Hutular ile Tutsiler arasındaki anlaşmazlıklar 1994 yılında çatışmaya dönüşmüş, Hutular 5 ay gibi kısa bir sürede beş yüz binden fazla Tutsi'yi katletmiştir (Çelik, 2006, s.30). Olayları önleyemeyen BM, çatışmaların sona ermesinden sonra Güvenlik Konseyinin 955 sayılı kararıyla 08 Kasım 1994'te mahkemeyi kurmuştur. Mahkeme EYUCM'yi model olarak kurulduğundan yapı itibariyle öncekine oldukça benzemektedir. Hatta iki mahkemenin savcılığını aynı kişi üstlenmiştir (Alibaba, 2000, s.190; Şen, 2009, s. 27).

Bu esnada çalışmalarına devam eden Uluslararası Hukuk Komisyonunun hazırladığı taslağın BM Genel Kurulu'na sunulması 1994 yılında kabul edilmiş, 1995-1998 yılları arasında Genel Kurul tarafından Roma Konferansı öncesi taslağa son şeklini vermek üzere iki komite toplanmıştır. Komitelerin çalışmalarını tamamlaması sonucu 15-17 Haziran 1998 tarihlerinde Roma Konferansı toplanmıştır (Çınar, 2004, s.28). Konferans sonunda Uluslararası Ceza Mahkemesinin

esaslarını belirleyen Roma Statüsü 7 olumsuz oya karşı 120 olumlu oyla kabul edilmiştir (Uzun, 2003, s.34). Statünün 126. maddesi gereği mahkeme 60. onay belgesinin gelmesinden iki ay sonra 1 Temmuz 2002'de faaliyetlerine başlamıştır. Yargılama yetkisi soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarını kapsayan mahkeme, saldırı suçu ile ilgili yetkisini bu suçun Taraf Devletler Kurulu tarafından tanımlanmasından sonra kullanabilecektir ("Rome Statue", 1998).

Roma Konferansına katılan ancak statüye olumlu oy vermeyen Türkiye gerçekte uluslararası ceza mahkemesi kurulması fikrini desteklemekle birlikte özellikle terör ve uyuşturucu madde kaçakçılığı suçlarının mahkemenin yargı yetkisi kapsamına alınmaması nedeniyle çekimser oy kullanmıştır (Bayıllıoğlu, 2007, s.63). Türkiye tarafından kaygı duyulan bir başka husus da statünün 8. maddesinde uzamış silahlı çatışmaların iç çatışma kapsamında değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda terör suçlarını yargı yetkisine almayan mahkeme, terörle mücadele eden devlet kuvvetlerinin faaliyetlerini iç çatışma olarak değerlendirerek, savaş suçu işlendiği gerekçesiyle yargı yetkisini işletebilecektir (Aslan, 2007, s. 73). Statüyü imzalamayan ancak Roma Konferansının sonuç belgesini imzalayarak hazırlık çalışmalarına katılma hakkı elde eden Türkiye, terör suçlarının statü kapsamına alınması yönündeki çabalarını statünün kabulünden sonra da sürdürmüştür (Alibaba, 2000).

Uluslararası Ceza Mahkemesi faaliyete geçmiş olmakla birlikte bir asırdan fazladır süren çabaların sona erdiğini söylemek doğru olmayacaktır. Geniş kabul görmüş bir belge olmasına rağmen statü bazı yönleriyle eleştiriler almaktadır. Taraf Devletler Kurulu, belirli aralıklarla toplanarak statüde gerekli değişiklikleri yapmaya yetkilidir ("Rome Statue", 1998, md.112). Önümüzdeki yıllarda mahkemenin yargı yetkisini ya da statü kapsamındaki suçlarda değişiklikler yapılması beklenmeyen bir gelişme olmayacaktır.

Geçici Nitelikli Ceza Mahkemelerine Ceza Hukuku ve Ceza Yargılaması İlkeleri Kapsamında Yapılan Eleştiriler

Belirli olayların faillerini yargılamak amacıyla kurulan Nürnberg, Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda uluslararası ceza mahkemeleri, UCM'nin kurulmasına giden süreçte çok önemli kilometre

taşları olmakla birlikte uluslararası hukuk, ceza hukuku ve ceza yargılaması ilkeleri bakımından ciddi eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu eleştiriler mahkemelerin kuruluş aşamasından yargılama sürecine, verilen kararlara kadar her seviyeyi kapsamaktadır.

Nüremberg ve Tokyo mahkemeleri ile ilgili olarak yapılan ilk eleştiri doğal hakim ilkesine aykırılıktır (Önok, 2003; Şen, 2009; Tezcan ve diğerleri, 2009). Doğal hakim ilkesi veya güvencesi “sanığın işlediği iddia edilen suç anında görevli olan hakim ve mahkemenin huzuruna çıkarılması” anlamına gelir (Şen, 2009, s.72). Bu doğrultuda Alman savaş suçlularının suçun işlenmesinden sonra yalnızca kendilerini yargılamak üzere kurulmuş bir mahkemede yargılanmaları bu ilkeye aykırılık teşkil etmektedir.

Nüremberg ve Tokyo mahkemelerine yöneltilen bir başka eleştiri de kanunsuz suç olmaz (*nullum crimen sine lege*) ilkesine aykırılıktır (Cyrer, Friman, Robinson ve Wilmshurst, 2007; Çınar, 2004; Uzun, 2003). Bu ilkenin iki yönü vardır: eylemin suç oluşturması için daha önceden açıkça yasaklanmış olması gerekliliği ve ceza kanunlarının geriye yürümezliği (Cryer ve diğerleri, 2007, s.13). Nüremberg ve Tokyo mahkemelerinin statülerinde yer alan barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suç daha önce uluslararası ceza hukuku tarafından tanımlanmış değildir. NUAM bu eleştirilere karşı savaşın planlanması ve başlatılmasının, esirlere ve sivillere kötü muamelenin hukuk dışı olduğunu, bahse konu eylemlerin cezalandırılması için tüm uluslarca haksız sayılmasının yeterli olduğunu savunmuştur (Şen, 2009, s.21). Ayrıca mahkeme, kanunsuz suç olmaz ilkesinin sadece adaletin kısıtlayıcı olmayan bir ilkesi olduğunu, söz konusu eylemleri işleyenlerin cezalandırılmamasının adil olmayacağı görüşündedir (Cryer ve diğerleri, 2007, s.13). Savaş suçları 1899 ve 1907 Lahey sözleşmelerinde öngörülmüş olmakla birlikte, bireysel cezai sorumluluk söz konusu değildir (Tezcan ve diğerleri, 2009, s.334). Yalnız savaşın galibi dört ülke tarafından imzalanan bir antlaşma ile kabul edilen mahkeme statüsündeki suçların diğer uluslarca da haksız kabul edildiği varsayılsa bile geriye yürümezlik ilkesinin Tokyo ve Nüremberg mahkemeleri tarafından ihlal edildiği açıktır.

Nüremberg ve Tokyo mahkemelerine yapılan en önemli eleştirilerden bir tanesi ise mahkemelerin tarafsızlığı ve seçici adaleti ile ilgilidir. Bu mahkemeler galibin adaleti (victors' justice) olarak tanımlanmaktadır (Eser, 2007; Cryer ve diğerleri, 2007; Önok, 2003). Mahkemelerde yalnızca galip devletlerin atadığı hakimler görev almış, mağlup veya tarafsız devletlerden görev alan olmamıştır (Alibaba, 2000, 185). Özellikle Tokyo mahkemesinde, değişik kültürlerden gelen hakimler kendi hukuk anlayışlarıyla başka bir kültüre mensup insanları yargılamışlardır (Wanhong, 2006). Bunun yanında, mahkemeler yalnızca savaşı kaybeden ülkelerin yetkililerini yargılamıştır. Benzer fiiller galip devletlerin askerleri tarafından da yapılmış olmasına rağmen bunlardan yargılanan kimse olmamıştır (Cryer ve diğerleri, 2007).

Bu eleştiriler altında dahi olsa Nüremberg ve Tokyo mahkemeleri görevlerini tamamlayarak varlıklarını sona erdirmişlerdir. Olumlu veya olumsuz etkileriyle bu mahkemelerin uluslararası ceza yargılaması tarihinde önemli bir basamak oluşturdukları genel kabul gören bir görüştür. Bu mahkemeler tarafından oluşturulan normlar, Nüremberg ilkeleri adı altında, daha sonra BM Hukuk Komisyonunun çalışmalarına temel teşkil etmiştir (Alibaba, 2000).

Nüremberg ve Tokyo mahkemelerinden yaklaşık elli yıl sonra kurulan Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri, öncekiler kadar olmasa da hukukçuların eleştirilerinden payına düşeni almışlardır. II. Dünya Savaşı sonrası kurulan mahkemelerin eksik yanları ortadan kaldırılmaya çalışılmışsa da, ortaya çıkan sonuçlar bunda tam olarak başarılı olduğunu söylememizi engellemektedir.

BM Güvenlik Konseyi tarafından kurulmuş olmaları nedeniyle bu mahkemelerin meşruiyetlerine dair yapılan tartışmaları (Odman, 1996) bir yana bırakırsak, bu mahkemelerin öncekilere oranla daha geniş uluslararası kabule dayandığını söyleyebiliriz. Ancak her iki mahkemenin de suça konu eylemler yapıldıktan sonra kurulmuş olmaları doğal hakim ilkesini ihlal etmektedir.

Önceki mahkemelerin aksine Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerindeki suç tanımları uluslararası sözleşmeler ve Nüremberg statüsü kaynak alınarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla bahse konu eylemlerin işlendikleri sırada suç teşkil edecek şekilde açıkça

tanımlanmadıklarını iddia etmek yerinde olmayacaktır. Ancak Yugoslavya ceza mahkemesinin statüsünde suçlar tanımlanırken savaş suçu oluşturan fiillere örnekler verilmiş ("Updated Statue", 2009, md.3), ancak suçun maddi unsuru sayılanlarla sınırlanmamış, geniş bir takdir hakkı tanınmıştır. Bu kanunsuz suç olmaz ilkesine açıkça aykırıdır (Şen, 2009).

Aynı suçtan birden fazla yargılama yapılamayacağı (*Ne bis in idem*) ilkesi her iki mahkemenin de statüsünde yer almasına rağmen ilkenin gereğinin tam olarak yerine getirilmediğine dair eleştiriler mevcuttur (Şen, 2009, s.26). Her iki statüde de aynı şekilde yer alan maddeye göre bir kişi mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçtan dolayı hem ulusal mahkemede hem de uluslararası mahkeme yargılanmamaktadır. Ancak bunun istisnası olarak ulusal mahkemelerde yargılanan kişi eğer bu fiil nedeniyle uluslararası bir suçtan yargılanmamışsa uluslararası mahkemede yargılanabilmektedir. Örneğin kişi birden fazla cinayet suçundan adil bir yargılama sonucunda kabul edilebilir bir cezaya çarptırılmış olsa bile, toplu yok etme suçundan uluslararası mahkemede tekrar yargılanabilmektedir. Bu istisnanın, ilkenin ihlali anlamına geleceği değerlendirilmektedir.

Bunların dışında Yugoslavya ceza mahkemesine bağımsız ve adil olmadığına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır (Ertuğrul, 2007). Statüye göre bağımsız olması gereken mahkemenin masrafları BM tarafından karşılanacak olmasına rağmen, mahkemenin ABD'den ve bazı vakıflardan maddi yardım kabul etmesi, Sırp devlet başkanının yargılanmasına rağmen Hırvat devlet başkanının yargılanmaması buna örnek teşkil etmektedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri

1998 yılında kabul edilen Roma Statüsü uluslararası ceza yargılaması konusunda günümüze kadar yaşananların birikimine dayanmaktadır. Bu kapsamda doğal olan daha önce kurulan mahkemelerle ilgili yaşanan sorunların giderilmiş olmasını beklemektir. Bu bölümde Roma Statüsü ceza hukuku ilkeleri bakımından incelenerek, daha önceki mahkemelerde karşılaşılan eksikliklerin ne kadar giderildiği, statünün evrensel hukuk ilkeleriyle ne derece uyumlu

olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Statüye taraf olmadığından Roma Statüsünün resmi çevirisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Şen'in kitabındaki çeviri temel alınmıştır (2009).

a. Doğal Hakim/Mahkeme

Statü, 10. maddesinde, mahkemenin yargı yetkisinin başlangıcını statünün yürürlüğe giriş tarihi olarak belirlemiştir. Yürürlük maddesi olan 126. madde ile birlikte değerlendirildiğinde mahkeme ancak 1 Temmuz 2002'den sonra işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisine sahip olacaktır. Ayrıca statüye sonradan taraf olan devletler için, taraf oldukları tarihten itibaren yargı yetkisine tabi olma hakkı da 10. maddede verilmiştir. Bu tarih ilgili devletin kabulü ile statünün yürürlük tarihine çekilebilmekle birlikte yürürlük tarihinden geriye çekilebileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu kapsamda mahkeme kuruluşundan önce işlenmiş bir suçla ilgili olarak yargılama yapamayacağından statünün doğal hakim ilkesine uygun olduğu değerlendirilmektedir.

b. Aynı Fiil Nedeniyle Başka Bir Mahkemede Yargılama Yapılmaması (*Ne bis in idem*)

Bu ilke statünün 20. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre mahkeme tarafından mahkum edildiği veya suçsuz bulunduğu bir fiilden dolayı hiç kimse başka bir mahkemede yargılanamaz. Ancak UCM'de yargılanan bir kişinin aynı fiilden dolayı başka mahkemede yargılanmasının önü kesin olarak kesilmekle birlikte, ulusal mahkemede yargılanan sanığın UCM'de yargılanması için iki istisna bulunmaktadır. Bunlar: yargılamanın şahsı korumak amacıyla yapılmış olması ve yargılamanın uluslararası normlara göre bağımsız ve tarafsız yapılmamış olmasıdır. Burada hedeflenenin kişilerin adalet önünden kaçırılmasını engellemek olduğunu kabul etmekle birlikte bunun ilkenin ihlali anlamına geldiğini savunan görüşler de mevcuttur (Şen, 2009).

Statünün 89. maddesi şahıslara bu ilkeye dayanarak ulusal mahkemeye itiraz hakkı tanımakla birlikte bu itiraz ulusal mahkeme tarafından değerlendirilmeyecek, UCM'ye davanın kabul edilebilir bulunup bulunmadığı sorulacaktır. Bağımsız ve tarafsız yargı ile ilgili ölçütlerin de kesin olarak tanımlanmadığı göz önünde

bulundurulduğunda kişilerin UCM tarafından tekrar yargılanmaları için bir engel görünmemektedir.

UCM'nin yargı yetkisinin tamamlayıcı nitelikte olduğu statüde belirtilmiştir. Dolayısıyla UCM bir üst mahkeme veya temyiz mahkemesi olarak kurulmamış, ulusal mahkeme ile UCM arasında bir hiyerarşi belirlenmemiştir. Bu kapsamda ulusal mahkeme tarafından yargılanarak mahkum edilen bir şahsın, UCM tarafından yargılanarak suçsuz bulunması veya daha hafif bir cezaya çarptırılması halinde durumunun ne olacağı statüde belirlenmemiştir. Mahkemenin 20. maddedeki istisnayı kullanarak kişileri aklamayı veya ceza indirimine gitmesi söz konusu olabilecek midir? Mahkemenin amacının adaletin yerine gelmesi ve suçluların cezalandırılması olduğunu göz önünde bulundurarak böyle bir şeyin gerçekleşmesi beklenmemektedir. Ancak bu istisna UCM'yi ulusal mahkemenin üzerinde bir yere taşımaktadır.

c. Suçta ve Cezada Kanunilik (*nullum crimen/poena sine lege*)

Suçta ve cezada kanunilik ilkesi statünün 22. ve 23. maddelerinde düzenlenmiştir. 22. madde icra edilen bir fiilin o esnada bu statüye göre suç oluşturmadığı sürece, failin bu statü kapsamında sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir. Maddenin devamında suç tarifinin dar anlamda yorumlanacağı, kıyas yoluyla tanımın genişletilemeyeceği ve belirsizlik durumunda yorumun sanığın lehine yapılacağı belirtilmektedir. Bu madde statü kapsamına giren suçları tanımlayan 6, 7 ve 8. maddeler ile suç unsurlarını tanımlayan Suçun Unsuruları (Element of Crimes) ile birlikte değerlendirildiğinde suçta kanunilik ilkesinin katı bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Suçları tanımlayan bu maddelerde Yugoslavya ceza mahkemesi statüsünün aksine suç oluşturacak fiiller tüketici bir biçimde sıralanmıştır.

Mahkeme tarafından verilebilecek cezaları düzenleyen 23. ve 77. maddelere göre mahkeme 30 yılı aşmamak kaydıyla hapis, müebbet hapis, para cezası ve suçtan elde edilen gelir ve mallara el koyma cezası verebilmektedir. Statü suçun ağırlığına göre verilebilecek cezayı tamamen mahkemenin yetkisine bırakmıştır. Bu geniş takdir yetkisi cezada kanunilik aleyhine eleştiri sebebi olmaktadır (Şen, 2009). Ancak mahkemenin yeni kurulmuş ve henüz faaliyete geçmiş olması da göz

önünde bulundurulurken zaman içinde verilecek cezaların bir ölçü oluşturarak bu konudaki boşluğu da dolduracağı değerlendirilmektedir.

Son olarak 24. maddede kişi bakımından geriye yürümezliğin ifade edilmesiyle birlikte suçta kanunilik ilkesinin statüde yerini bulduğu, daha önceki mahkemelerde karşılaşılan bu sorunun ortadan kaldırıldığı söylenebilir. Cezada kanunilik ilkesi ise zamanla mahkeme kararlarının belirli bir sayıya ulaşması ile birlikte yerini bulacaktır.

ç. Bireysel Ceza Sorumluluğu

Uluslararası ceza hukukuna Nüremberg mahkemesi ile giren bireysel ceza sorumluluğu Roma Statüsünde de yerini bulmuştur. Statünün 25. maddesine göre mahkeme gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir ve suç işleyen kişi suçtan dolayı şahsen sorumludur. Mahkeme örgütleri, kurumları ve devletleri yargılama yetkisine sahip değildir. Ancak statünün 28. maddesinde düzenlenen, komutanların ve diğer üst rütbelilerin sorumluluğu konusu bu ilkeye istisna getirmektedir. Bu istisnaya göre bir üst veya komutan, emrindekiler tarafından suç işlenmesi halinde, bildiği veya bilmesi gerektiği halde, suçu önlemeye çalışmaz veya suç işleyenleri yargı önüne getirmez ise sorumlu olacaktır. Üst ve komutan sorumluluğu yeni bir kavram olmamakla birlikte 28. maddedeki geniş tanım bireysel ceza sorumluluğu ilkesini sakatlamaktadır. “Şartlara göre bilgisi olması gerektiği veya bilgisi olduğu hallerde” ifadesi çok geniş yorumlanabilecek bir ifade olarak suçla ilgili ilgisiz birçok kişi için cezai sorumluluk doğurabilecektir. 25 ve 28. maddeler birlikte değerlendirildiğinde bireysel cezai sorumluluk ilkesinin statüde tam olarak yerini bulamadığı değerlendirilmektedir.

d. Tarafsız / Adil Yargılanma

UCM’de görev alacak yargıçların seçimi ile ilgili hususlar statünün 36. maddesi ile belirlenmiştir. Maddeye göre yargıçlar Taraf Devletler Kurulu tarafından gizli oylamada 2/3 oyla seçilmektedir. Ayrıca yargıçların seçiminde dünyadaki başlıca hukuk sistemlerinin temsili ve eşit coğrafi temsil öngörülmüştür. Aynı ülkeden iki yargıcın görev yapması mümkün değildir. Statünün 40. maddesinde yargıçların görevini yaparken bağımsız hareket edeceği, yargı görevlerine

müdahale olasılığı olan veya bağımsızlıklarına duyulan güveni etkileyebilecek bir faaliyette bulunamayacakları belirtilmiştir. Statünün bütçesi taraf devletler ve BM tarafından sağlanmaktadır.

Usul ve delil kuralları Taraf Devletler Kurulu tarafından hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Daha önce kurulan mahkemelerde bu kuralların ve mahkemenin işleyiş prosedürlerinin mahkemenin kendisi tarafından hazırlandığı görülmektedir.

Statü gereğince taraflar mahkemenin yargı yetkisine, yargılama süresince mahkeme tarafından verilen kararlara ve hükme itiraz edebilmekte ve itirazın başka hakimlerce incelenmesini talep edebilmektedir. Ancak temyiz mahkemesinin verdiği karara başka bir mahkemede itiraz mümkün değildir.

Statüde sanık haklarına ilişkin hususlar da 67. maddede ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. İspat yükü savcıya aittir. Savcı eline sanığın suçsuz olduğuna dair bir delil geçmesi halinde bunu mahkemeye sunmakla yükümlüdür. Masumiyet karinesi de statüdeki yerini almıştır (md.66). Suçluluğu ispatlanıncaya kadar herkes masum sayılacak ve mahkeme sanığı mahkum edebilmek için makul şüphe kalmayacak şekilde suçlu olduğuna kanaat getirecektir.

Söz konusu maddeler bir bütün halinde değerlendirildiğinde statünün tarafsız ve adil yargılama doğrultusunda gerekli önlemleri aldığı görülmektedir. Mahkeme tarafından yapılacak yargılamaların halka açık oluşu da bunun teminatı sayılabilir.

Sonuç

Ondokuzuncu yüzyıl ve hatta daha öncesine dayanan uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması ihtiyacı zaman zaman geçici mahkemelerle karşılanmışsa da bu mahkemelerin istenen çözüm olmadığı ve beklenen adaleti tam olarak sağlamadığı görülmüştür. Bu doğrultuda daimi bir mahkeme kurulması çabaları devam ettirilmiş ve Uluslararası Ceza Mahkemesi yeni binyılın hemen başında faaliyetine başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan geçici mahkemeler ceza hukuku ilkeleri bakımından ciddi eleştirilere maruz kalmış ancak bu

eleştirilerin daha sonra kurulan mahkemelerde de giderilemediği görülmüştür.

Nüremberg ve Tokyo mahkemeleri doğal hakim ve suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırılıklarının yanı sıra, tarafsızlık ve adil yargılanma konularında da eleştirilere maruz kalmıştır. Aynı eleştiriler eşit yoğunlukta olmasa bile daha sonra kurulan Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerine de yöneltilmiştir. Bunlara ek olarak Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerinin statülerinde aynı fiilden dolayı birden fazla yargılama yapılamayacağı ilkesine de tam olarak uyulmadığı görülmektedir.

UCM bu mahkemelerin temelleri üzerine inşa edilmiş, kuruluşunda daha hassas davranılmış, daha önce görülen eksiklikler mümkün olduğunca giderilmeye, birden fazla hukuk sisteminin kuralları bir araya getirilmeye, uluslararası toplumun her kesimini memnun edecek, beklenen adaleti sağlayacak bir mahkeme kurulmaya çalışılmıştır.

Daha önceki mahkemelerde görülen doğal hakim/mahkeme ilkesine aykırılık tamamen ortadan kaldırılmıştır. Suç oluşturan eylemler ayrıntılı olarak sıralanarak suçta kanunilik sağlanmıştır. Adil ve tarafsız yargılanma Roma Statüsü tarafından garanti altına alınmıştır. Buna karşılık aynı suçtan dolayı birden fazla yargılama yapılamayacağı ve cezada kanunilik ilkeleri statüde yer almakla birlikte herkesi tatmin edecek seviyede değildir. Yine statüde yer alan bireysel ceza sorumluluğu, komutan ve üstlerin sorumluluğu konusunda çok geniş bir istisnaya yer vererek sorgulanabilir hale gelmiştir.

Sonuçlar göstermektedir ki, UCM'nin kurulması uluslararası daimi ceza mahkemesi kurulması sürecinin sonuna gelindiği anlamına gelmemektedir. Statünün uluslararası hukuk normlarına tam olarak uygun hale getirilebilmesi için hala değişiklik ve düzeltmelere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçlar, mahkeme yargılamalarına devam ettikçe daha da gün yüzüne çıkacak, değişiklik ihtiyacı artacaktır. Statü değişim yolunu kapatmamış bu yetkiyi Taraf Devletler Kuruluna vermiştir. Taraf devletler kurulunun da çalışmalarını bu doğrultuda yapacağı, statüyü ve UCM'yi ideal hale en yakın duruma getireceği değerlendirilmektedir.

Summary

The idea of establishing an international criminal court goes back to 19th century. However, because of difficulty of coding and the states' sensitivity to their sovereignty, efforts had been unsuccessful until mid 20th century. After World War II, two ad hoc international military tribunals were founded by victorious states, in Nurnberg and Tokyo, to try defeated states' agents for acts against laws of war. These tribunals had been criticized not only by Germans or Japanese but also by scholars of allies. Although it was the first step for an international criminal court, these tribunals were far beyond satisfying principles of international criminal law accepted by civilized states. The issues criticized most were the right to be tried before a court which legally constituted before the perpetration of crime and *nullum crimen/poena sine lege*. They were also criticized for being selective justice and for not being impartial.

Efforts in establishing an international court accelerated with the end of cold war. After very tragic events two more international criminal courts were founded in Rwanda and Yugoslavia. These courts were constituted by the United Nations and were based on broad international assent. These courts were also criticized by scholars on *nullum crimen/poena sine lege* and *ne bis in idem*. This time, crimes that took place in the Courts' Statues were derived from international conventions but they were not exhaustive. Also, the courts had jurisdiction on individuals who had been tried by national courts before.

The last step of establishing an international criminal court which would try individuals is the International Criminal Court. In 1998, the Rome Statue was adopted by 122 states and entered into force in 2001. By examining the Statue of the Court, it can be seen the ICC is far better than four formerly established international courts in scope of criminal and procedural law principles. The *nullum crimen sine lege* principle is met and impartial and fair trial is guaranteed by the statute. The court's jurisdiction does not apply to the time before it was established. However, the court's jurisdiction on people tried by national courts before and vagueness of the penalties does not satisfy all scholars. It shows that the Statue of the court needs further amendment to satisfy all.

Kaynakça

Alibaba, A. (2000). Uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 49(1). 181-207. 5 Ocak 2006. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/292/2659.pdf>.

Aslan, Y. (2007). Uluslar arası ceza divanı ve Türkiye'ye etkileri. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 56(4). 55-79. 10 Ocak 2010. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/264/2369.pdf>

Azarkan, E. (2004). Uluslararası ceza mahkemesi ile Yugoslavya uluslararası ceza mahkemesinin karşılaştırmalı analizi. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni. 24(1-2). 211-243.

Bayılhoğlu, U. (2007). Uluslararası ceza mahkemesi ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 56(1). 51-121. 27 Aralık 2009. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/268/2405.pdf> .

Cryer, R. Frima, H. Robinson ve D. Wilmshurst, E. (2007). An introduction to international criminal law anda procedure. New York: Cambridge University Pres.

Çelik, C. (Mart 2006). Ruanda mahkemesi. Kamu Hukuk Arşivi. 29-43. 27 Aralık 2009. http://www.akader.info/KHUKA/2006_mart/3.pdf.

Çınar, M.F. (2004). Uluslararası ceza mahkemelerinin gelişimi ışığında uluslararası ceza divanı. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi

Ertuğrul, Ü.E. (Eylül 2007). Eski Yugoslavya için uluslararası ceza mahkemesi. Kamu Hukuk Arşivi. 127-150. 21 Aralık 2009. http://www.akader.info/KHUKA/2007_eylul/6.pdf.

Eser, A. (2007). Uluslararası ceza mahkemesinin kurulması. F. Yenisey, (Ed.), Uluslararası ceza divanı içinde (3-35). İstanbul: Ankan. 14 Ocak 2010. http://www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/6270/pdf/Eser_Uluslararası.pdf.

International Criminal Court. (1998). Rome Statue of The International Criminal Court. 17 Ekim 2009. http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf.

Jescheck, H. H. (2004). The general principles of international criminal law set out in Nuremberg, as Mirrored in the ICC statute. *Journal of International Criminal Justice* 2. 38-55. 10 Ocak 2010. Ebscohost veri tabanı.

Odman, T. (1996). Eski Yugoslavya ile ilgili uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu ve dayanağı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 45(1). 131-151. 14 Aralık 2009. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2726.pdf>.

Önok, R. M. (2003). Tarihi perspektifiyle uluslararası ceza divanı. Ankara: Turhan Kitabevi

Şen, E. (2009). Uluslararası ceza mahkemesi. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Tezcan, D. (2000). Uluslararası suçlar ve uluslar arası ceza divanı. Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000. 271-296. 13 Ocak 2006. <http://www.hukukkurultayi.org/2000.html#>.

Tezcan, D., Erdem, R. M. ve Önok, R. M. (2009). Uluslararası ceza hukuku. Ankara: Seçkin Yayınevi.

United Nations. (Eylül 2009). Updated Statue of The International Criminal Tribunal for The Former Yugoslavia. 16 Aralık 2009. http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.

Uzun, E. (2003). Milletlerarası ceza mahkemesi düşüncesinin tarihsel gelişimi ve roma statüsü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2003(2). 25-48. 02 Ocak 2010. http://www.anadolu.edu.tr/arastirma/hakemli_dergiler/sosyal_bilimler/pdf/2003-2/sos_bil.2.pdf

Wanhong, Z. (2006). From Nuremberg to Tokyo: Some reflections on the Tokyo trial (on the sixtieth anniversary of the Nuremberg trials). *Cardozo Law Review*. 27(4). 1673-1682. 10 Ocak 2010. <http://www.cardozolawreview.com/content/27-4/ZHANG.WEBSITE.pdf>.

